

[https://doi.org/10.58442/3041-1858-2025-32\(61\)-161-176](https://doi.org/10.58442/3041-1858-2025-32(61)-161-176)

УДК 159.98

Сичинська Марія Миколаївна,

здобувачка освітнього ступеня доктора філософії

зі спеціальності 053 «Психологія»

кафедри психології та особистісного розвитку

Навчально-наукового інституту менеджменту та психології

ДЗВО «Університет менеджменту освіти».

Київ, Україна.

<https://orcid.org/0000-0001-9096-8573>

Sy4ynska@gmail.com

БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧІ ВЗАЄМИНИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ: ЕМПІРИЧНІ ВИМІРИ

Анотація. У статті представлено результати комплексного емпіричного дослідження взаємозв'язків між типами батьківсько-дитячих взаємин та типами резильєнтності підлітків з урахуванням модераторних ефектів психологічних та соціальних факторів. У дослідженні брали участь 257 підлітків та їхні батьки. Емпірично підтверджено існування трьох типів резильєнтності у підлітків і батьків: вразливий (22,2 %), збалансований (41,4 %) та цілеспрямований (36,4 %), які відрізняються конфігурацією особистісних ресурсів. Визначено типи батьківсько-дитячих взаємин: довірчо-включені (58,0 %), дистанційовано-компенсаторні (30,4 %) та авторитарно-відчужені (11,7 %). Встановлено, що довірчо-включені стосунки демонструють стабільний позитивний вплив на формування адаптивних типів резильєнтності, авторитарно-відчужені – підвищують ризик формування вразливого типу резильєнтності. Виявлено такі модуляційні ефекти: компонент «сила» як елемент самосприйняття підлітків пом'якшує негативний вплив несприятливих взаємин з батьками, безпечна прив'язаність до однолітків нівелює вплив проблемних батьківсько-дитячих взаємин на резильєнтність. Підтверджено, що з віком резильєнтність підлітків зростає, а її гендерні відмінності виявилися статистично незначущими. Травматичний досвід не проявив модуляційного впливу, що може бути свідченням складніших взаємозв'язків між ним, батьківсько-дитячими взаєминами та резильєнтністю. Результати дослідження підкреслюють комплексний характер формування резильєнтності підлітків через взаємодію сімейного контексту, індивідуально-психологічних характеристик, стосунків з однолітками та можуть бути використані

при розробці програм психологічної підтримки підлітків і консультування батьків.

Ключові слова: формування резильєнтності підлітків; підлітки; підлітковий вік; резильєнтність; батьківсько-дитячі взаємини; сім'я; самосприйняття; прив'язаність до батьків; прив'язаність до однолітків; травматичний досвід; модераторний аналіз.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми / Statement of the problem. У сучасному світі підлітки дедалі частіше стикаються з викликами, які вимагають не лише адаптації, а й здатності ефективно протистояти труднощам. Резильєнтність як психологічний ресурс, що забезпечує здатність долати стреси, адаптуватися до змін і зберігати функціонування в умовах кризи, привертає все більше уваги науковців. Особливе значення має вивчення чинників, що сприяють або перешкоджають її формуванню в підлітковому віці. Одним із провідних таких чинників є система батьківсько-дитячих взаємин, що формує уявлення про себе, інших і світ, а також забезпечує емоційну підтримку й регуляцію. Проте механізми цього впливу залишаються недостатньо дослідженими.

Аналіз (основних) останніх досліджень і публікацій / Analysis of (major) recent research and publications. У дослідженнях українських науковців резильєнтність розглядається як здатність особистості долати труднощі, адаптуватися до змін і зберігати психічне здоров'я попри вплив стресогенних факторів (Д. Асонов, О. Хаустова) [1], (О. Коновалова, С. В. Бикова) [2], (Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін та ін.) [3], (О. Кокун, Т. Мельничук) [4], (П. Лушин, Я. Сухенко) [5]. У підлітковому віці ця здатність має особливе значення, оскільки поєднується з підвищеною емоційною чутливістю, кризовістю самоідентичності та залежністю від якості міжособистісних стосунків. Резильєнтність підлітків формується в контексті взаємодії з найближчим соціальним оточенням – передусім у батьківсько-дитячих стосунках (М. Міщенко) [6], (О. Потіхенська, В. Костіна) [7], (О. Чиханцова) [8]. Саме ці взаємини задають модель базової довіри, впливають на становлення образу Я, рівень самосприйняття, здатність до емоційної регуляції. Теплі, підтримувальні стосунки з батьками сприяють формуванню адаптивних патернів поведінки, тоді як відчуження чи гіперконтроль можуть виступати факторами ризику (І. Біла) [9], (О. Литвиненко) [10], (О. Столярчук) [11]. У вимірах екофасилітативного підходу резильєнтність розглядається як природна здатність відкритої системи до відновлення і зростання, а особистість підлітка, як така, що

розвивається в межах динамічної взаємодії з оточенням, де сім'я виступає не лише джерелом ресурсів, а й простором для трансформації (П. Лушин) [12], (П. Лушин, Я. Сухенко) [13]. Загалом, в українських і зарубіжних наукових розвідках (A. Bandura) [14], (D. Baumrind) [15], (J. Bowlby) [16], (A. Masten) [17], (A. Masten, D. Cicchetti) [18] набуває все більшої актуальності комплексне вивчення типів батьківсько-дитячих взаємин як одного з ключових чинників формування підліткової резильєнтності.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета дослідження полягає у дослідженні взаємозв'язків між типами батьківсько-дитячих взаємин і типами резильєнтності підлітків з урахуванням модераторних ефектів самосприйняття, типів прив'язаності до однолітків, травматичного досвіду, а також віку та статі підлітків.

Досягнення зазначеної мети передбачає виконання таких **завдань**:

1) визначити типи резильєнтності підлітків, типи батьківсько-дитячих взаємин і типи прив'язаності до однолітків; 2) визначити особливості зв'язку між типами батьківсько-дитячих взаємин і типами резильєнтності підлітків; 3) проаналізувати модераторний вплив компонентів самосприйняття, типів прив'язаності до однолітків та травматичного досвіду підлітків на взаємозв'язок між типами батьківсько-дитячих взаємин і резильєнтністю; 4) встановити вікові та гендерні закономірності прояву резильєнтності та особливості її зв'язку з батьківсько-дитячими взаєминами.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ / THEORETICAL FRAMEWORK

Батьківсько-дитячі взаємини є одним із ключових чинників формування резильєнтності підлітків. У нашому дослідженні ми спираємося на концепцію резильєнтності як динамічного процесу адаптації до стресових подій, що формується у взаємодії особистості з соціальним оточенням (A. Masten) [17], (A. Masten, D. Cicchetti) [18] та екофасилітативну перспективу в розумінні резильєнтності як системного феномену (П. Лушин, Я. Сухенко) [13]. Аналіз батьківсько-дитячих стосунків ґрунтується на інтеграції психоаналітичного, соціально-когнітивного, гуманістичного та екофасилітативного підходів, які комплексно розкривають механізми впливу сім'ї на розвиток особистості (A. Bandura) [14], (E. Fromm) [19], (C. Rogers) [20], (П. Лушин) [12].

Теорія прив'язаності (J. Bowlby) [16] пояснює формування базової довіри через безпечну прив'язаність до батьків. Типологія батьківських стилів виховання (D. Baumrind) [15] розкриває особливості впливу різних стилів батьківства на розвиток підлітка. Дослідження українських науковців (О. Столярчук) [11], (Т. Яблонська) [21], (Т. Цуркан) [22] свідчать,

що авторитарність, гіперопіка або непослідовність батьків негативно впливають на формування резильєнтності, а також розкривають гендерно-вікові особливості взаємозв'язків між батьківсько-дитячими стосунками та резильєнтністю підлітків.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Вибірка дослідження становила 625 осіб: 257 підлітків у віці 12–16 років (115 хлопців, 142 дівчини) та їхні батьки (257 мам і 111 татів). В дослідженні використано такі методики: чотирьохфакторний опитувальник стилю виховання (Parenting Style Four Factor Questionnaire, PS-FFQ, T. Shyny, A. Velayudhan, авторська україномовна адаптація); Опитувальника на визначення прив'язаності підлітків до батьків та однолітків (Inventory of Parent and Peer Attachment, IPPA, G. Armsden, авторська адаптація); Шкала резильєнтності Коннора-Девідсона – The Connor-Davidson Resilience Scale, CD-RISC-25 (Connor & Davidson, україномовний переклад Х. Колесник та Ю. Батракової); авторський скринінговий опитувальник травматичного досвіду підлітків – ТДП-7; методика особистісного диференціалу (фактор «Оцінка» характеризує рівень самоцінності та прийняття себе, фактор «Сила» – вольові якості та самоконтроль, фактор «Активність» – екстраверсію-інтроверсію та соціальну комунікабельність). Статистична обробка даних включає факторний, кластерний, кростабуляційний та модераторний аналіз і здійснена за допомогою програми IBM SPSS Statistics та 27.0 та макросу PROCESS.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

1. *Характеристика базових параметрів дослідження.* Аналіз результатів взаємозв'язку між типами батьківсько-дитячих взаємин, типами резильєнтності підлітків і модераторного впливу на них показників самосприйняття, типу прив'язаності до однолітків, травматичного досвіду підлітків з урахуванням віку та статі базується на описаних нижче параметрах.

Типи резильєнтності підлітків і батьків визначено шляхом факторного аналізу (метод головних компонент, обертання Варімакс, КМО = 0,921, критерій Бартлетта $\chi^2 = 4591,351$; $df = 300$; $p < 0,001$, пояснена дисперсія 45,81 %). Виділено чотири стійкі компоненти резильєнтності – вольову самореалізацію, гнучку адаптивність, соціальну залученість і самоконтроль, духовно-смыслову опору) з наступною кластеризацією (k-means). «Вразливий» тип (22,2 %) позначається недостатністю як внутрішніх, так і зовнішніх опор; «збалансований» тип (41,4 %) – гармонійним поєднанням інтуїтивних, соціальних і смислових ресурсів,

навіть попри певну нерішучість у досягненні цілей; «цілеспрямований» тип (36,4 %) – поєднує наполегливість і впевненість з обмеженою гнучкістю реагування та меншою схильністю до екзистенційного осмислення досвіду.

Типи батьківсько-дитячих взаємин визначено на основі кластеризації (k-means) параметрів прив'язаності підлітків до батьків (довіра, спілкування, відчуження) за методикою IPPA та стилів виховання (авторитарний, авторитетний, потуральний, відсторонений) за методикою PS-FFQ дозволив виявити три основні типи батьківсько-дитячих стосунків, що характеризуються специфічними поєднаннями стилів виховання та патернів прив'язаності. Більшість підлітків (58,0 %) зростають у сприятливих довірчо-включених стосунках, майже третина (30,4 %) – у дистанційовано-компенсаторних, і найменша частка (11,7 %) – в авторитарно-відчужених.

Типи прив'язаності до однолітків визначено за допомогою кластерного аналізу показників довіри, спілкування та відчуження у стосунках з ровесниками, зокрема, виявлено такі типи прив'язаності: «відчужена прив'язаність» 19 % – вкрай низька довіра і спілкування, високий рівень відчуження, «амбівалентна прив'язаність» 39,3 % – помірно знижені довіра і спілкування, підвищений рівень відчуження, «безпечна прив'язаність» 41,7 % – висока довіра, активне спілкування, низький рівень відчуження (рис. 1).

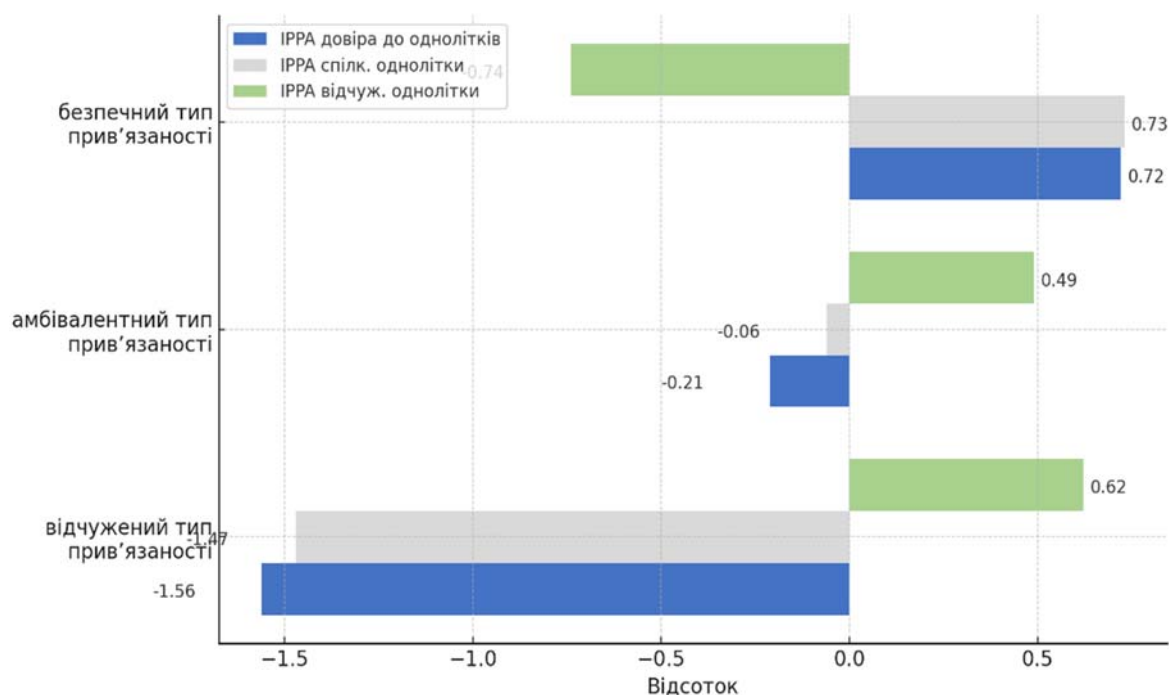

Рис. 1 Типи прив'язаності підлітків до однолітків

2. *Взаємозв'язок між типами батьківсько-дитячих взаємин і типами резильєнтності підлітків (кростабуляційний аналіз).* Зв'язок між типами БДВ (сприятливі довірчо-включені, дистанційовано-компенсаторні, авторитарно-відчужені) та типами резильєнтності (вразливий, цілеспрямований, збалансований) виявився статистично значущим ($\chi^2 = 22,052$; $df = 4$; $p < 0,001$). Різні типи батьківсько-дитячих стосунків різною мірою пов'язані з типами резильєнтності підлітків (рис. 2).

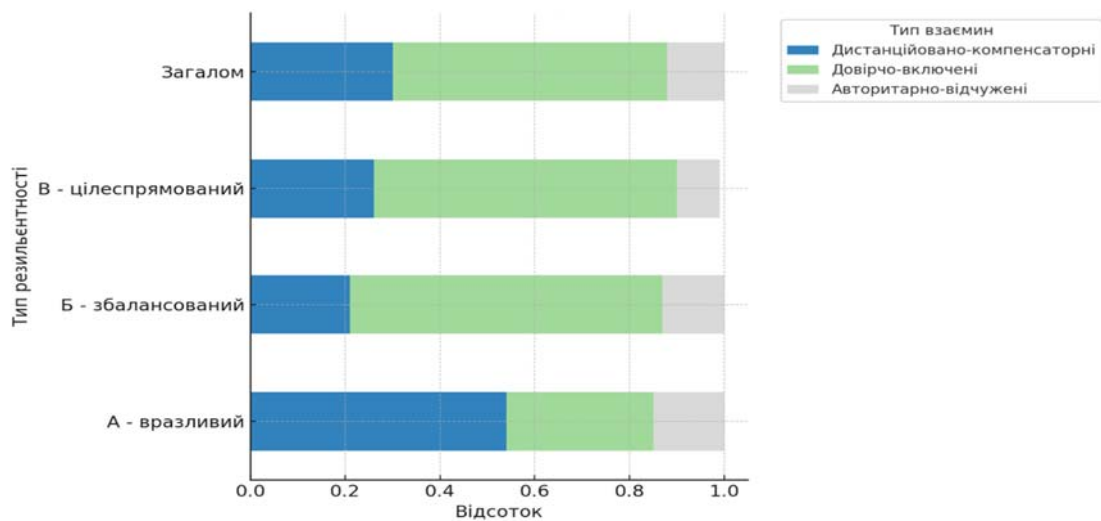

Рис. 2 Розподіл типів батьківсько-дитячих взаємин у підлітків із різними типами резильєнтності (%)

Для кожного типу сімейних стосунків існує свій типовий «малюнок» резильєнтності у дітей. Зокрема, підлітки з найменш адаптивним, вразливим типом резильєнтності, часто виховуються в умовах емоційно відстороненого сімейного середовища. Більше половини (53,8 %) таких підлітків належать до сімей з дистанційовано-компенсаторними стосунками (що значно вище за середній показник по вибірці – 30,4 %). Натомість у довірчо-включеному сімейному оточенні зростає лише третина вразливих підлітків (30,8 % проти 58,0 % у загальній вибірці), а в авторитарно-відчужених родинках – близько 15,4% (для порівняння, 11,7 % серед усіх респондентів). Така картина свідчить, що поєднання амбівалентної прив'язаності з боку батьків та непослідовного стилю виховання виступає потужним чинником ризику розвитку вразливого типу резильєнтності.

Підлітки із збалансованим типом резильєнтності найчастіше мають протилежний сімейний контекст. Близько двох третин (65,5 %) цих респондентів зростають у сприятливій атмосфері довірчо-включених стосунків із батьками, що помітно перевищує середній рівень по вибірці (58,0 %). Значно менша частка підлітків зі збалансованим типом

резильєнтності виховується у дистанційовано-компенсаторних сім'ях (21,4 % проти 30,4 % загалом), і лише 13,1 % – в умовах авторитарно-відчуженого виховання (для порівняння, по вибірці 11,7 %). Отримані показники підтверджують: довірливі стосунки з батьками, які характеризуються високим рівнем спілкування та водночас чіткими вимогами (авторитетний стиль виховання), створюють оптимальні умови для формування збалансованої резильєнтності.

Аналогічна тенденція спостерігається й для підлітків з цілеспрямованим типом резильєнтності. Майже 64,5 % з них також походять із родин з довірчо-включеними взаєминами (практично так само часто, як і їхні ровесники зі збалансованим типом резильєнтності). Відповідно, дещо менша частка цієї групи представлена у дистанційовано-компенсаторних сімейних умовах (26,4 % проти 30,4 % у вибірці загалом), а найрідше цілеспрямовані підлітки трапляються серед вихованців авторитарно-відчужених родин (лише 9,1 % проти 11,7 % загалом). Таким чином, безпечна прив'язаність і відкрита комунікація в сім'ї сприяють розвитку як збалансованого, так і цілеспрямованого типів психологічної стійкості.

Загалом ці результати підтверджують вагому роль сімейного середовища у становленні резильєнтності. Тип батьківсько-дитячих стосунків фактично слугує фактором, що визначає формування типу резильєнтності підлітків. Довірчо-включені взаємини (з притаманними їм високою довірою, емоційною підтримкою і конструктивною дисципліною) є основою для розвитку більш адаптивних типів резильєнтності – збалансованого та цілеспрямованого. Натомість дистанційно-компенсаторний тип БДВ із відчуженістю та непослідовністю у вихованні підвищує ймовірність формування вразливого типу резильєнтності у підлітків. Авторитарно-відчужені стосунки є найменш поширеними в українських сім'ях, але у них найчастіше підлітки мають вразливий тип резильєнтності.

3. Аналіз модераторних впливів. Досліджуючи питання, за яких умов вплив сімейних стосунків на резильєнтність підлітка може посилюватися або послаблюватися, ми звернулися до модераторного аналізу. Зокрема, враховано індивідуально-психологічні ресурси підлітка – компоненти його самосприйняття – а також соціальне оточення і досвід, що потенційно здатні змінювати характер взаємозв'язку між типом сімейного виховання та типом резильєнтності.

Аналіз особистісних властивостей підлітків показав, що хлопці й дівчата не розрізнялися статистично значуще за рівнями компонентів самосприйняття («оцінка» самого себе, «сила» – впевненість і самоконтроль, та «активність» – соціальна комунікабельність). Параметри самооцінки в обох гендерних групах виявилися доволі подібними, що може відображати

поступове стирання традиційних гендерних стереотипів щодо самосприйняття в сучасних підлітків. Вікові відмінності також були мінімальні: спостерігалася лише незначна тенденція до зниження показників самосприйняття у старших підлітків порівняно з молодшими, яка, втім, не досягала рівня статистичної значущості.

Серія регресійних моделей, в яких *компоненти самосприйняття (оцінка, сила, активність)* розглядалися як модератори впливу на взаємозв'язок між типами батьківсько-дитячих стосунків та резильєнтності, засвідчила їх статистично значущість. Кожна з моделей ($p < 0,01$) і пояснювала від 9 % до 12 % варіації типу резильєнтності підлітків (для моделі з компонентом «оцінка» $R^2 = 0,09$; з «силою» $R^2 = 0,10$; з «активністю» $R^2 = 0,12$; при $F(7, 249) \approx 3,4-4,6$; $p < 0,01$). Результати модераторного аналізу підтверджують ключову роль батьківсько-дитячих стосунків у формуванні резильєнтності підлітків. Довірчо-включені стосунки з батьками демонструють стабільний позитивний вплив на розвиток адаптивних типів резильєнтності (коефіцієнти від 0,40 до 0,48, $p \leq 0,01$) незалежно від індивідуальних особливостей підлітка. Натомість вплив авторитарно-відчужених стосунків виявився менш однозначним та значною мірою залежить від особистісних ресурсів дитини. Компонент самосприйняття «сила» продемонстрував значущий модераційний ефект ($b = 0,06$, $p = 0,03$), пом'якшуючи потенційний негативний вплив несприятливих сімейних взаємин. Активність підлітка безпосередньо сприяє розвитку психологічної стійкості ($b = 0,02$, $p = 0,02$), підкреслюючи важливість екстравертованості як особистісного ресурсу. Встановлено природне зростання адаптивних форм резильєнтності з віком у діапазоні 12-16 років (коефіцієнти від 0,07 до 0,08, $p \leq 0,01$), що відображає накопичення психологічних ресурсів у процесі дорослішання. Гендерні відмінності у формуванні резильєнтності виявилися статистично незначущими ($p > 0,05$).

На наступному етапі було перевірено, як *тип прив'язаності до однолітків* може модифікувати зв'язок між сімейними стосунками та резильєнтністю. Серед усіх досліджуваних моделей саме модель із прив'язаністю до однолітків як модератором продемонструвала найвищу пояснювальну силу ($R^2 = 0,17$, $F(10, 246) = 4,87$, $p < 0,01$). Модераційний ефект прив'язаності до однолітків виявився статистично значущим ($\Delta R^2 = 0,03$, $F(4, 246) = 2,56$, $p = 0,04$). При відчуженій прив'язаності до однолітків довірчо-включені стосунки з батьками демонстрували найсильніший позитивний ефект на резильєнтність (коефіцієнт = 0,59, $p < 0,01$). При амбівалентній прив'язаності до однолітків довірчо-включені стосунки з батьками зберігали значущий вплив (коефіцієнт = 0,52, $p = 0,01$),

а авторитарно-відчужені стосунки виявляли тенденцію до позитивного ефекту (коефіцієнт = 0,67, $p = 0,05$). Найважливішим результатом видається той, що при безпечній прив'язаності до однолітків жоден тип БДВ не мав статистично значущого ефекту на резильєнтність ($p > 0,05$). Ці результати демонструють важливий компенсаторний механізм. Якісні соціальні зв'язки з однолітками здатні слугувати буфером, що пом'якшує вплив несприятливих сімейних обставин на формування резильєнтності. Водночас у ситуації, коли підліток позбавлений надійної підтримки ровесників (тобто має відчужені або хиткі, амбівалентні дружні стосунки), саме довірчо-включені взаємини з батьками набувають критичного значення для розвитку його стійкості. Показово, що модель з модератором «тип прив'язаності до однолітків» продемонструвала найвищу пояснювальну силу – це підкреслює необхідність розглядати розвиток резильєнтності комплексно, беручи до уваги не лише сімейний, а й ширший соціальний контекст життя підлітка.

Наступним кроком стало дослідження того, чи впливає на взаємозв'язки типів БДВ і резильєнтності *травматичний досвід підлітків*. Травматичний досвід підлітків характеризується такими показниками: описові статистики ($M = 2,78$, $SD = 1,78$) свідчать про помірне зміщення розподілу в бік нижчих значень, гендерні статистично значущі відмінності за цим показником не виявлено, хоча певні різниця має місце (підлітки-хлопці: $M = 2,97$, $SD = 1,79$; підлітки-дівчата: $M = 2,63$, $SD = 1,77$). Загалом, більшість опитаних підлітків мала досвід якщо й травматичних, то порівняно рідкісних чи не надто сильних подій. Модель із травматичним досвідом як модератором виявилася статистично значущою ($R^2 = 0,09$, $F(7, 249) = 3,43$, $p < 0,01$). Проте жоден прямий ефект не досягнув рівня статистичної значущості: довірчо-включені БДВ (коефіцієнт = 0,25, $p = 0,19$), авторитарно-відчужені БДВ (коефіцієнт = 0,36, $p = 0,38$), травматичний досвід (коефіцієнт = -0,03, $p = 0,59$). Модераційні ефекти також виявилися незначущими: взаємодія довірчо-включених БДВ з травматичним досвідом (коефіцієнт = 0,06, $p = 0,30$), взаємодія авторитарно-відчужених БДВ з травматичним досвідом (коефіцієнт = -0,03, $p = 0,76$). Тест вищого порядку підтвердив відсутність модераційного ефекту ($\Delta R^2 = 0,01$, $F(2, 249) = 0,83$, $p = 0,44$). Єдиним значущим предиктором виявився вік (коефіцієнт = 0,07, $p = 0,02$), який забезпечив статистичну значущість моделі. Ці результати вказують на складнішу природу взаємозв'язку між травматичним досвідом, батьківсько-дитячими стосунками та резильєнтністю, що потребує подальшого дослідження.

ВИСНОВКИ / CONCLUSIONS

У ході дослідження батьківсько дитячих стосунків як чинника формування резильєнтності підлітків підтверджено провідну роль сімейного середовища у розвитку резильєнтності підлітків, одночасно висвітливши низку важливих деталей цього процесу. Зокрема, виявлено: три типи резильєнтності підлітків і батьків – вразливий (22,2 %), збалансований (41,4 %) та цілеспрямований (36,4 %), що відрізняються конфігурацією особистісних ресурсів. Встановлено три типи батьківсько-дитячих взаємин: довірчо-включені (58,0 %), дистанційовано-компенсаторні (30,4 %) та авторитарно-відчужені (11,7 %).

Показано, що довірчо-включені стосунки сприяють розвитку адаптивних типів резильєнтності, тоді як дистанційовано-компенсаторні та авторитарно-відчужені взаємини підвищують ризик формування вразливого типу резильєнтності у підлітків. Індивідуально-психологічні характеристики підлітка, зокрема самосприйняття (оцінка, сила, активність), здатні підсилювати або пом'якшувати вплив сімейного контексту.

Соціальне оточення теж відіграє значну роль: Безпечна прив'язаність до однолітків частково компенсує дефіцити у взаєминах із батьками, тоді як при амбівалентній або відчуженій прив'язаності до однолітків сімейна стосунки набувають вирішального значення. Щодо травматичного досвіду, то прямого впливу не виявлено, проте цей аспект потребує подальшого вивчення. Вік підлітка виявився пов'язаним з рівнем розвитку резильєнтності, а стать зв'язку не виявила. Загалом, процес формування резильєнтності підлітка пов'язаний з типом батьківсько-дитячих взаємин, індивідуально-психологічних характеристик підлітка та його стосунків з однолітками.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямі / Prospects for further research in this direction. Отримані результати є важливими для розробки диференційованих програм розвитку резильєнтності, вони підказують, що варто одночасно зміцнювати сімейні взаємини, розвивати соціальні навички підлітків та їхню впевненість у собі, аби забезпечити максимальний захист і підтримку психологічної стійкості в сучасних непростих умовах. Доцільним є подальше дослідження особливостей формування резильєнтності в умовах високого рівня травматичного досвіду, а також апробація програм підтримки для сімей з різними виховними стратегіями та ресурсними характеристиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

- [1] Д. Асонов, О. Хаустова, «Розвиток концепції резилієнсу в науковій літературі протягом останніх років», *Психосоматична медицина та загальна практика*, т. 4, № 4, 2019. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/219> Дата звернення: Січ. 10, 2025.
- [2] О. В. Коновалова, С. В. Бикова, «Формування резильєнтності у студентської молоді», *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, № 3, с. 13–17, 2023. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.3.2>
- [3] Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін та ін., *Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс*. Київ, Україна : НаУКМА, 2017.
- [4] О. М. Кокун, Т. І. Мельничук, *Резилієнс-довідник*. Київ, Україна : Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023.
- [5] П. В. Лушин. Я. В. Сухенко, «Проблема підвищення резильєнтності: екофасилітативний підхід», на *XII Міжнар. наук.-практ. конф. Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах трансформації освіти*. Київ : ДЗВО «УМО», 2023, с. 86–91. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp/> Дата звернення: Січ. 10, 2025.
- [6] М. Міщенко, «Психологічна стійкість(резильєнтність)в умовах війни», *Modern Engineering and Innovative Technologies*, is. 28(2), с. 7–10, 2023. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-002/6059> Дата звернення: Січ. 10, 2025.
- [7] О. В. Потіхенська, В. В. Костіна, «Розвиток потенціалу резильєнтності дітей та молоді в умовах воєнного стану», на *Всеукр. наук.-практ. конф. Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях*, Харків : НПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023, с. 239–243.
- [8] О. А. Чиханцова, *Психологічні основи життєстійкості особистості*. Київ, Україна : Талком, 2021.
- [9] І. М. Біла, «Сім'я як простір формування цінностей дитини», *Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості*, т. VI, вип. 15, с. 16–24, 2019.

- [10] О. О. Литвиненко, *Становлення особистості підлітка (онтогенетичний і дизонтогенетичний аспект)*. Харків, Україна : «В ДЕЛЕ», 2021.
- [11] О. А. Столярчук, *Психологія сучасної сім'ї*. Кременчук, Україна : ПП Щербатих О. В., 2015.
- [12] П. В. Лушин, *Екологічна допомога особистості у перехідний період: екофасилітація*. Київ, Україна : ТОВ «Оріана», 2013. (російською)
- [13] П. В. Лушин, Я. В. Сухенко, «Системна резильєнтність: екофасилітативна перспектива (на прикладі батьківсько-дитячих стосунків)», *Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць. Серія «Соціальні та поведінкові науки; Управління та адміністрування»*, т. 31(60), с. 91–110, 2025. [https://doi.org/10.58442/3041-1858-2025-31\(60\)-91-110](https://doi.org/10.58442/3041-1858-2025-31(60)-91-110)
- [14] A. Bandura, «Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy», *Developmental Psychology*, vol. 25, pp. 729–735, 1989. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.5.729>
- [15] D. Baumrind, «Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior», in *Genetic Psychology Monographs*, vol. 75, is. 1, pp. 43–88, 1967. [Online]. Available: <https://psycnet.apa.org/record/1967-05780-001> Application date: January 10, 2025.
- [16] J. Bowlby, *Attachment and Loss. Volume 1: Attachment*; 2nd ed. New York, NY : Basic Books, 1982. [Online]. Available: <https://ia600205.us.archive.org/5/items/attachmentlossvo00john/attachmentlossvo00john.pdf> Application date: January 10, 2025.
- [17] A. S. Masten, *Ordinary magic: Resilience in development*. New York, NY : The Guilford Press, 2014. [Online]. Available: <https://is.gd/XK9mLR> Application date: January 10, 2025.
- [18] A. S. Masten, and D. Cicchetti, «Resilience in development: Progress and transformation», in *Developmental Psychopathology: Risk, Resilience, and Intervention*; 3rd ed., D. Cicchetti, Ed. Hoboken, NJ : John Wiley & Sons, Inc., 2016, pp. 271–333. <https://doi.org/10.1002/9781119125556.devpsy406>
- [19] E. Fromm, *The Art of Loving*. New York : Harper Collins Publishers, 2006.
- [20] C. R. Rogers, *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston : Houghton Mifflin, 1961.
- [21] Т. М. Яблонська, «Дитячо-батьківські взаємини як чинник розвитку ідентичності дитини», *Актуальні проблеми психології. Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія*, т. 9, вип. 9, с. 589–598, 2016. [Електронний ресурс].

Доступно: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i9/75.pdf> Дата
звернення: Січ. 10, 2025.

- [22] Т. Г. Цуркан, «Взаємини дитини і батьків як визначальний фактор впливу на формування особистості», *Наука і освіта. Психологія*, № 3, с. 120–125, 2015. [Електронний ресурс].
Доступно: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2015/JRN_3/PDF/23.pdf Дата звернення: Січ. 10, 2025.

Матеріал надійшов до редакції 10.03.2025 р.

PARENT-CHILD RELATIONSHIPS AS A FACTOR IN THE FORMATION OF ADOLESCENT RESILIENCE: EMPIRICAL DIMENSIONS

Mariia Sychynska,

Ph.D. Student in Psychology (specialty code 053)
at the Department of Psychology and Personal Development
Educational and Scientific Institute of Management and Psychology
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0001-9096-8573>
Sy4ynska@gmail.com

Abstract. The article presents the results of a comprehensive empirical study on the relationships between types of parent-child relationships and types of adolescent resilience, considering the moderating effects of psychological and social factors. The study involved 257 adolescents and their parents. Empirical evidence confirmed the existence of three types of resilience in both adolescents and parents: vulnerable (22.2 %), balanced (41.4 %), and goal-oriented (36.4 %), each differing in their configuration of personal resources. Three types of parent-adolescent relationships were identified: trustful-involved (58.0 %), distanced-compensatory (30.4 %), and authoritarian-alienated (11.7 %). It was found that trustful-involved relationships consistently promote the development of adaptive resilience types, while authoritarian-alienated relationships increase the risk of vulnerable resilience. The following moderation effects were revealed: the "strength" component of adolescents' self-perception buffers the negative impact of adverse parent-child relationships, and secure peer attachment neutralizes the influence of problematic parental interactions on resilience. The study confirmed that resilience tends to increase with age, and gender differences were statistically insignificant. Traumatic experience did not

show a significant moderating effect, possibly indicating more complex interrelations between trauma, parent-child relationships, and resilience. The findings highlight the multifaceted nature of adolescent resilience development through the interplay of family context, individual psychological traits, and peer relationships, offering practical implications for the design of psychological support programs for adolescents and parental counseling.

Keywords: adolescent resilience; parent-child relationships; self-perception; attachment to parents; peer attachment; traumatic experience; moderation analysis.

ПЕРЕКЛАД, ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / TRANSLATED AND TRANSLITERATED

- [1] D. Assonov, O. Khaustova, «Rozvytok kontseptsii rezyliensu v naukovi literaturi protiahom ostannikh rokiv», *Psykhosomatychna medytsyna ta zahalna praktyka*, t. 4, № 4, 2019. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/219> Data zvernennia: Cich. 10, 2025. (in Ukrainian).
- [2] O. V. Konovalova, S. V. Bykova, «Formuvannia rezylientnosti u studentskoi molodi», *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Psykholohiia*, № 3, s. 13–17, 2023. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.3.2> (in Ukrainian).
- [3] N. Husak, V. Chernobrovkina, V. Chernobrovkin ta in., *Psykhosotsialna pidtrymka v umovakh nadzvychainykh sytuatsii: pidkhid rezyliens*. Kyiv, Ukraina : NaUKMA, 2017. (in Ukrainian).
- [4] O. M. Kokun, T. I. Melnychuk, *Rezyliens-dovidnyk*. Kyiv, Ukraina : In-t psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2023. (in Ukrainian).
- [5] P. V. Lushyn. Ya. V. Sukhenko, «Problema pidvyshchennia rezylientnosti: ekofasylytatyvnyi pidkhid», na KhII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Psykholohopedahohichniy suprovod profesiinoi pidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii fakhivtsiv v umovakh transformatsii osvity. Kyiv : DZVO «UMO», 2023, s. 86–91. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://umo.edu.ua/materiali-konferencij-nimp/> Data zvernennia: Cich. 10, 2025. (in Ukrainian).
- [6] M. Mishchenko, «Psykhologichna stiikist(rezylientnist)v umovakh viiny», *Modern Engineering and Innovative Technologies*, is. 28(2), s. 7–10, 2023. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-002/6059> Data zvernennia: Cich. 10, 2025. (in Ukrainian).

- [7] O. V. Potikhenska, V. V. Kostina, «Rozvytok potentsialu rezylientnosti ditei ta molodi v umovakh voiennoho stanu», na Vseukr. nauk.-prakt. konf. Suchasni realii ta perspektyvy sotsialnoho vykhovannia osobystosti v riznykh sotsialnykh instytutsiiakh, Kharkiv : NPU im. H. S. Skovorody, 2023, s. 239–243. (in Ukrainian).
- [8] O. A. Chykhantsova, Psykholohichni osnovy zhyttiistiikosti osobystosti. Kyiv, Ukraina : Talkom, 2021. (in Ukrainian).
- [9] I.M. Bila, «Simia yak prostir formuvannia tsinnosti dytyny», Aktualni problemy psykholohii. Psykholohiia obdarovanosti, t. VI, vyp. 15, s. 16–24, 2019. (in Ukrainian).
- [10] O. O. Lytvynenko, Stanovlennia osobystosti pidlitka (ontohenetychnyi i dyzontohenetychnyi aspekt). Kharkiv, Ukraina : «V DELE», 2021. (in Ukrainian).
- [11] O. A. Stoliarchuk, Psykholohiia suchasnoi simi. Kremenchuk, Ukraina : PP Shcherbatykh O. V., 2015. (in Ukrainian).
- [12] P. V. Lushyn, Ekolohichna dopomoha osobystosti u perekhidnyi period: ekofasylytatsiia. Kyiv, Ukraina : TOV «Oriana», 2013. (in Russian).
- [13] P. V. Lushyn, Ya. V. Sukhenko, «Systemna rezylientnist: ekofasylytatyvna perspektyva (na prykladi batkivsko-dytiachykh stosunkiv)», Visnyk pisliadyplomnoi osvity: zb. nauk. prats. Seriia «Sotsialni ta povedinkovi nauky; Upravlinnia ta administruvannia», t. 31(60), s. 91–110, 2025. [https://doi.org/10.58442/3041-1858-2025-31\(60\)-91-110](https://doi.org/10.58442/3041-1858-2025-31(60)-91-110) (in Ukrainian).
- [14] A. Bandura, «Regulation of cognitive processes through perceived self-efficacy», Developmental Psychology, vol. 25, pp. 729–735, 1989. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.25.5.729> (in English).
- [15] D. Baumrind, «Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior», in Genetic Psychology Monographs, vol. 75, is. 1, pp. 43–88, 1967. [Online]. Available: <https://psycnet.apa.org/record/1967-05780-001> Application date: January 10, 2025. (in English).
- [16] J. Bowlby, Attachment and Loss. Volume 1: Attachment; 2nd ed. New York, NY : Basic Books, 1982. [Online]. Available: <https://ia600205.us.archive.org/5/items/attachmentlossvo00john/attachmentlossvo00john.pdf> Application date: January 10, 2025. (in English).
- [17] A. S. Masten, Ordinary magic: Resilience in development. New York, NY : The Guilford Press, 2014. [Online]. Available: <https://is.gd/XK9mLR> Application date: January 10, 2025. (in English).

- [18] A. S. Masten, and D. Cicchetti, «Resilience in development: Progress and transformation», in *Developmental Psychopathology: Risk, Resilience, and Intervention*; 3rd ed., D. Cicchetti, Ed. Hoboken, NJ : John Wiley & Sons, Inc., 2016, pp. 271–333. <https://doi.org/10.1002/9781119125556.devpsy406>
- [19] E. Fromm, *The Art of Loving*. New York : Harper Collins Publishers, 2006. (in English).
- [20] C. R. Rogers, *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston : Houghton Mifflin, 1961. (in English).
- [21] T. M. Yablonska, «Dytiacho-batkivski vzaiemyny yak chynnyk rozvytku identychnosti dytyny», *Aktualni problemy psykholohii. Zahalna psykholohiia. Etnichna psykholohiia. Istorychna psykholohiia*, t. 9, vyp. 9, s. 589–598, 2016. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v9/i9/75.pdf> Data zvernennia: Cich. 10, 2025. (in Ukrainian).
- [22] T. H. Tsurkan, «Vzaiemyny dytyny i batkiv yak vyznachalniy faktor vplyvu na formuvannia osobystosti», *Nauka i osvita. Psykholohiia*, № 3, s. 120–125, 2015. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2015/IRN_3/PDF/23.pdf Data zvernennia: Cich. 10, 2025. (in Ukrainian).

Reviewed April 30, 2025
Published May 22, 2025

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

© Mariia Sychynska, 2025